

Les relacions de Pompeio Pascual amb Josep Pla

JOSEP CLARA

Els que vam tenir la sort i l'oportunitat de conèixer el doctor Pompeu Pascual poguérem copsar fàcilment que era un home d'òrga, un gran conversador amb els amics assidus i també amb els sobrevinguts que, per una raó o una altra, un dia aterrenen al seu voltant. La seva fou una conversa sana i saludable, il·lustrada i popular alhora, plena sempre d'humanitat, que es perllongà així mateix en la correspondència periòdica. Més de cent corresponals, aplegats ara pel seu fill en una colla de carpetes, donen testimoniatge d'unes relacions epistolars, variades i constants, amb els amics separats per una distància.

Metges de Xile, com Raúl Ortega, Ricardo Olea, Guillermo Llodrá, José Bauzá o Eduardo Frei. Metges catalans, com Josep Trueta, Màxim Soriano o Felip Cid. Gironins dispersos per Amèrica o Europa, com els germans Lluís i Marcel Santaló, Josep M. Corredor o Josep Irla. Capellans, com Damià Estela, Joaquim de Toca o mossèn Amagat. Gent tan diversa com Maruja Sènder, Josep Ferrater Mora, els professors Mengot i Romera, el general Francisco Bergareche o el diputat xilè Jonás Gómez són, a títol d'exemple, alguns dels corresponals amb els quals es cartejà el doctor Pascual.

Establir les relacions del metge cassanenc amb cada un dels seus amics seria, sens dubte, una tasca interessant que contribuiria a dibuixar la personalitat de les dues parts. L'espai assignat en aquesta revista no permet cap altra fórmula que no sigui la de la concreció. I per això escollim un sol corresponal, d'altra banda prou significatiu, que és Josep Pla, l'escriptor més renomnat en aquest any del centenari del seu naixement.

Pompeu Pascual, nat a Cassà de la Selva el 15 de juny de 1897, i Josep Pla, nat a Palafrugell el 8 de març del mateix any, es conegueren, el 1909, a Girona, arran de seguir els estudis de batxillerat a l'institut del carrer de la Força i de compartir l'internat dels germans maristes.

De fet, Pla s'incorporà al grup de Pascual amb un cert retard, perquè va començar el batxillerat a l'escola del poble i s'examinà d'ingrés i de primer curs alhora, com a alumne lliure, a l'institut de Figueres. Al marge d'aquest fet, però, i tenint en compte que també seguiren carreres universitàries distintes i que la vida els dugué a viure a països diferents, l'amistat d'aquells anys d'adolescència va continuar i es consolidà en encontres posteriors.

El maig de 1960, Pompeu Pascual demanà a Pla que li expliqués per què no havia estudiat medicina en comptes de dret, i el mateix Pla va escriure, autògrafament, en un dels llibres que regalà al seu amic:

«El Dr. Pompeio Pascual em demana per què no vaig estudiar medicina, després d'haver aprovat l'ampliació.

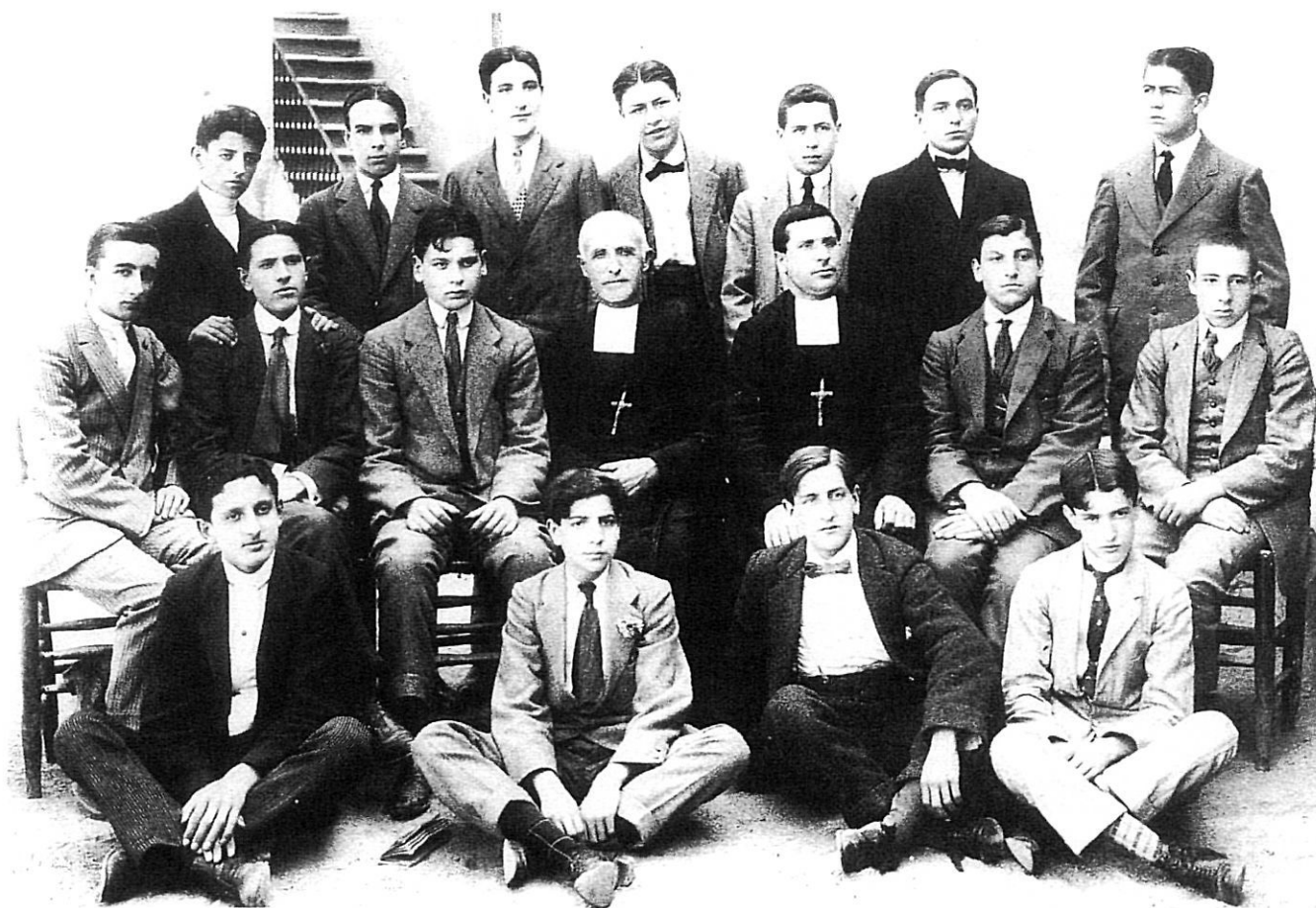
No vaig estudiar medicina per la sala de dissecció.

Un dia, un jove estudiant em donà la mà i, en separar-la, em vaig trobar amb una orella de cadàver.

Un altre dia, un altre jove estudiant es posà les mans a la butxaca de l'americana, i va sortir, deixant sobre la taula, un nas, un bigoti i una víscera encara més important des de el punt de vista de la virilitat.

Hi havia també l'olor que la sala exhalava: aquell olor de formol projectat entre els marbres dels cadàvers, regalimant entre els corredors del local.

No és pas que jo sigui un home massa delicat des de cap punt de vista material, però vaig notar que a la sala de dissecció no em sentia dictador, ni operador, sinó un simple contemplatori embadocat».

Pompeio Pascual, primer dels drets per l'esquerra, amb els alumnes dels Maristes, l'any 1913. També dret, al centre del grup, Josep Pla.

El llibre de Girona

De la correspondència de Pompeu Pascual a Josep Pla sobresurten dues cartes llargues. L'una, el mateix Pla va transcriure-la sencera en l'«homenot» dedicat al filòsof Josep Ferrater Mora, que Pascual havia conegut a Xile en moments decisius(1). L'altra és un comentari al llibre *Girona*, que Pla envià puntualment al seu amic, acabat de sortir.

La lletra de Pascual dóna una visió de la Girona de l'època en què estudiaren el batxillerat, aporta pistes sobre el caràcter de l'escriptor empordanès i conté, encara, algun contrapunt interessant a l'obra de Pla. El millor és llegir-la sencera:

«Girona, vint d'octubre 1952

Estimat amic Josep Pla:

Abans de rebre i de llegir el teu llibre *Girona*, alentava la pretensió de fer un comentari sobre el mateix d'una manera anònima, prenent com a motiu el fet d'ésser jo un dels tants que, en aquella època de la nostra adolescència, ens tocà estudiar i viure en el mateix col·legi. Després de la lectura tinc que confessar-te que no m'hi veig pas en cor.

El mateix divendres, tornant de la Bisbal, vaig trobar a casa el teu llibre, gentil ofrena teva per mediació d'en Quintà(2). L'esperava i m'esperava sobre la taula del despatx. Atesa la feina, escoltades dues o tres emissores estrangeres i una vegada al llit, vaig començar la lectura. Tot seguit ja em sentia tan identificat i tan satisfet amb el que anava

llegint que, fora unes rialles incoercibles quan trobava algun paràgraf fàcil en provocar-les, sens donar-me compte i sense que mai els meus ulls pampalluguessin, vaig arribar a una plana on de nou vaig veure repetit quelcom que ja havia llegit anteriorment. Un defecte en la compaginació del lligat fou la causa que no acabés el llibre d'una tirada. Però eren entre tres i quatre quan abandonava, apesarat, la seva lectura.

L'endemà al matí vaig enviar el volum a casa Dalmau perquè me'l canviessin, i ahir retornant de Barcelona, en un departament de l'express, ocupat per francesos que dormien plàcidament, vaig acabar de llegir-lo fent fi, precisament, prop de Riudellots. Com sempre, però, sens dubte, amb un estat d'ànim molt més a propòsit pel que acabava de llegir, vaig embadalir-me contemplant el paisatge tan ple de detall i de color de la comarca de la Selva, abans d'ovirar el de la Girona de pedra i nafres que tan dur contrast ofereix amb aquell. El tren «gros» travessa la comarca pel seu cor i des de les finestretes és fàcil tenir-la a l'alcanç de la vista, emmarcada entre les velles muntanyes hercinianes de les Gavarres acaronades, encar, pel sol de posta i tan suaument fresades per eternitats de vents i de pluges i que limiten els horitzons llevantins i per la part de ponent les Guilleries, trabsalsades i rejuvenides per posteriors convulsions tel·lúriques que deixaren a cada cim una característica inconfusible: el Far, la Salut, Finestres, Rocacorba... fites totes elles que tu recordes com si les veïssis encara des del pati modest del Col·legi, mirador encarat vers elles i que en les nostres nostàlgies d'adolescents, quan hom sentia la fiblada de l'enyorança i no tenies ganes de jugar i de fer «bulla», estimàvem contemplar-les mentres l'ànim es sentia ple d'inquietuds inexplicables.

*Pompeio Pascual i Josep Pla —tots dos embarretats—
contemplen el paisatge empordanès.*

Com tu, també jo procedia d'una població on dominaven els republicans i altra gent que en deien «d'ideies» liberals. Eren la gent dita treballadora i també la major part dels coneguts amb el nom de *fabricants que, generalment, es confonien amb els primers sense esperit de classe en l'obrador de la botiga, trepitjant palies i comptant carracs; en el cafè tarda i nit continuant una conversa iniciada en el treball i inspirada per la lectura d'un editorial del Diluvio o de la Publicidad i també en qualsevol hostal de Riudellots, Campllong o Santa Pellaia, quan decidien anar a fer un xec-xec passant-se per l'esquena el mig jornal de la tarda o tot un dia de tabola.*

També, en el meu poble, els carrers nous eren batejats amb els noms pomposos de Progreso i Porvenir, Indústria i Fraternitat, i els càtedros Odón de Buen, Martínez Vargas i Rodríguez Méndez gaudien d'un prestigi incomensurable. L'altre sector eren els microbis que representaven, segons els més, a la reacció, l'esperit inquisitorial i la barbàrie, si bé el meu pare, farmacèutic, no s'empassava pas les píldores racionalistes, fou ben bé a contracor, i perquè a Girona no hi havia cap altre pensionat, el motiu perquè em portà intern en els Maristes.

Confesso que a mi la Girona d'aquell temps em digué ben poca cosa. Possiblement que el que arribà a impressionar-me un xic, en els quatre primers anys, fou la seva fisonomia militar. Recordo una carta que vaig escriure als meus pares, tot just feia un mes que era als Maristes. Els hi deia: «Estoy muy contento y no me añoro. Ayer fuimos a misa a la Catedral y los soldados tocaron la Marcha Real». Aquella fisonomia m'atreia. El cinturó de les muralles i els baluards; els forts exteriors derruïts i el vell castell de Montjuïc, testimonis de glòries pretèrites que aleshores, amb gran orgull dels gironins, es rememoraven amb motiu de

les festes del centenari dels serges junt amb l'espectacle diari dels militars vestits amb pantalon vermell, el cos cenyit per la guerrera blava i el cap tocat amb l'enxarolat ros quan baixaven des de la propera caserna de Sant Domingo, formats amb la música al davant, quins ecos arribaven fins al Col·legi, era quelcom que m'agradava sentir i pressentir, i quan els hermanos ens portaven algun dijous a jugar a la Devesa preferia veure als soldats fent la instrucció, sentir la música dirigida pel mestre Juncà o esperar el moment, per a mi el vertader clou de la tarda, que marxessin vers el quartel; ho preferia a jugar una partida de futbol, anar a llogar una bicicleta a can Cloques o tirar petards a l'extrem sur del Camp de Març.

En els dos darrers anys m'impressionaren els estudis de Biologia junt amb el professor Cazorro i hermano Justino. Aleshores tenia ganes d'acabar aviat i de poguer donar començ als meus estudis universitaris.

En deixar Girona per anar a estudiar a Barcelona, l'esperit de la ciutat no l'havia pas copsat i menys desitjat. La idea de retornar a ella, per fixar-hi la residència, fou molt posterior i possiblement que les lectures de Baroja, singularment el *Mayorazgo de Larraz*, crearen dins meu el clímax sentimental que, en retrobar Girona quan estigueren a la ciutat per mor de complir el servei militar, em féu el propòsit d'establir-m'hi, una vegada hagués fet l'especialitat.

En l'època que jo vaig estar als Maristes, crec que raonava ben poc i, a mida que em feia més gran, cada vegada m'hi enyorava més. Fora d'un parell d'hermanos, jo servo un mal record dels Maristes. Pel vist, tu no tant. I és que tu sempre ets tingut l'esperit conservador i no ets pas alenat mai la més petita reveldia exterior. Tu sabies comprendre bé les coses, i dins de la teva independència de criteri sabies passar per alt en moltes d'elles. No recordo que et castiguessin mai en el Col·legi.

En una trobada de gironins, Josep Pla posa la mà a l'espatlla de Pompeu Pascual.

Resultaves un home de seny i segurament que, per aquest motiu, sempre et donaven el paper de vell en les comèdies, i qui et senyalava aquests papers era l'hermano Honorat, que des de que et va conèixer sapigué valorar-te en tot el teu preu. Fixar't com l'únic conflicte que tingueres amb l'esperit del Col·legi, conflicte de caire religiós i no de conducta, fou resolt a la callada. Suara, al cap de quaranta anys, tu me'n ets fet sabedor. No crec que cap dels contemporanis se n'enterés.

Per això, en el fons, tractes en el llibre molt bé a n'els frares. Els que rebíem els bolets, els càstigs i les males paraules no ho fariem pas aixís.

En canvi, considero injust el que passis per alt a uns quants valors de l'Institut, que eren d'una vertadera categoria: Ballester, que influí moltíssim en la teva formació, a penes l'esmentes i més que res en parles com si tingués la càtedra abandonada. De l'Estalella, no en dius res, i a penes d'en Cazorro, que tenia categoria universitària. Recorda com ensenyava la Fisiologia i la Història Natural. Cada cinc alumnes, un microscop, una taula de reactius, llum de gas, soplel... A hont trobaries un amor tan gran per ensenyar? És llàstima que sols fascis destacar a les patums tipus Sagrera, per cert en fas un retrat deliciós, Calopa, Pareja...(3)

El llibre, el trobo molt bo com per donar una magnífica visió de la Girona dels nostres temps d'adolescents. La descripció del dia de mercat és un encant. La «fauna clerical», que en diria irreverentment en Baroja, queda molt bé com una part dels peatons de l'escenari de la vida de la Girona d'aquell temps. El viatge pels carrers i places de la ciutat estàtica és quelcom que no té parió de quant s'ha escrit sobre Girona. Ho crec definitiu. Crec també d'un pes i sentit fondíssim tot el que dius o

insinues a propòsit de la influència espiritual i política de l'Església plasmada en l'edifici secular de la Seu gironina i el palau del bisbe com a complement dinàmic.

El viatge de Palafrugell a Girona amb la tartana, aquest camí de la Bisbal a Flassà, amb el poblet de la Pera, camí que tant estimo i que tant conec, és una pinzellada magistral la que tu en fas. I de la Girona de pedra, que n'és de bonic tot. Els plans escalonats en què situes la ciutat vella amb els seus caràcters distintius ho considero molt encertat i original.

I perdona que m'hagi estès tant i tant. Molt més ho faria si la por de lo molt pesat que sóc no em fes veure que no cal molestar tant a una persona que tant treballa.

Llegit el llibre, ara ve el moment d'esplaiar-me disfrutant en el tast de molts dels seus innumerables detalls. Ets vist el darrer llibre d'en Pla? Mira ací el tinc. Espera, que et llegiré aquest petit fragment. I en tornar a llegir-lo, hom copsa noves facetes i nous desitjos de llegir-lo de nou.»

Les cartes de Pla

Les cinc mostres de correspondència de Pla a Pascual que transcrivim reafirmen la vella amistat. Refereixen la manera de cobrar una col·laboració en alguna revista que inspirava Pascual, les impressions d'un viatge a Lima i Xile, la preocupació de Pla per solucionar un problema que tenia Pascual amb la companyia de l'electricitat a l'hora d'instal·lar-se en un pis nou i l'elogi que acompanyava la tramesa de llibres de l'Obra Completa.

I

Mas Pla, Llofriu
 Amic Peyo: Aquí tens l'article. Val 100 pts. com ja veuràs.
 Com que suposo que esteu molt apretats, t'agrairé m'enviïs 5
 duros, i aixís podrem anar fent bullir l'olla tots plegats.
 Perdona el retràs, i ja saps que t'aprecia el tu aff.

Josep Pla

II

Lima, 27 juny [1960]
 Sr. D. Pompeu Pascual
 metge
 Pescaderias
 Gerona
 España

Estimat Peio: He arribat a Lima i, si no hi ha novetat,
 dintre de poc seré a Chile. Quina mala sort! Lo dels
 terremotos és terrible, i professionalment, per mi, un
 desastre. A Chile, com vols que la gent estigui per res? Quin
 mal moment! Suposo que esteu molt bé. Jo, de primer, no
 vaig poder trobar un barco convenient per anar a Guayaquil,
 i de Panamà vaig anar a Lima directament. Recorts a la Sra.
 Pascual, als fills, als amics. Una abraçada

Josep Pla

Avión

III

Santiago, dilluns 10-7-60

Sr. D. Pompeyo Pascual
 Pescaderias
 Gerona
 España

Estimats Peio i família:

Fa set o vuit dies que sóc a Chile, a...nat (?) de
 cordialitat, d'hospitalitat i d'atenció, gràcies a les teves
 cartes, a l'amistat del Sr. Mir i als amics del centre i de tutti
 quanti. Realment, aquest poble és d'un accés únic i d'una
 amabilitat inolvidable.

Suposo que aquesta postal et recordarà moltes coses.
 Sàpigues en tot cas que tothom aquí et recorda moltíssim,
 que tens molts amics reals i que tothom t'espera. Quina
 llàstima que no hàgim pogut venir plegats!

El viatge, com informació, és un fracàs, perquè la gent
 només parla de les desgràcies, com és natural. Però, en fi,
 alguna cosa s'haurà d'escriure.

Jo espero haver tornat el setembre. Llavors parlarem llarg.
 Recorts a la Sra. Pascual, als fills i una gran abraçada

Josep Pla

Recorts a Quintà.

IV

Mas Pla, 16-2-70

Estimat Pompeyo: Vaig comunicar la qüestió del teu pis
 de la casa de l'Hidroelèctrica al Sr. Duran Farell, però
 pensant que aquest senyor no és el més adequat, vaig donar
 un paper a la Sra. Encesa per el seu cosí, el prof. Trias Fargas,
 que com a principal factor del Banc Urquijo i, per tant, de
 l'Hidroelèctrica, sembla el més eficaç, no sols perquè us
 coneixeu molt i us teniu un gran afecte, sinó perquè sembla
 el més directament lligat amb la casa.

Escric a Trias Fargas confirmant la demanda que li he
 fet.

Desseguida que tingui notícies, te les comunicaré.

Et felicito per la fundació Pascual que has fet a Cassà.

Això està bé i moltes gràcies.

Recorts. És teu aff.

Josep Pla

V

Mas Pla, Llofriu, 3 desembre 1972

Estimat i vell amic Pompeyo.

T'envio aquests llibres i dintre de poc te n'enviaré
 d'altres. Voldria que sapiguessis que aquesta és una de les més
 grans satisfaccions de la meua vida. Si t'els hagués enviat, al
 principi, t'hagués pensat que es tractava d'una
 improvisació, com tantes se'n fan en aquest país. Quan
 tinguis tots els volums, veuràs que, en aquesta terrible
 dedicació, hi he deixat la vida.

Fa molts anys que ens coneixem i, quan hi penso, veig
 que tu has estat un dels amics que m'ha donat més bons
 consells. Ets un home molt més complicat i format del que la
 gent es pensa. M'has donat els consells sempre rient. En la
 teva vida hi ha una alternació de la més fonamentada
 serietat i del riure. Això ho tens -potser- com una herència
 de l'artesanat surer, dels vells tapers. Jo també ho tinc, però
 menys, perquè tinc una vena quasi empírica i escèptica. Tu
 saps moltes coses del món modern. Jo no sé res.

Adéu, Pompeyo, Els meus millors recorts a la Sra.
 Pascual i als teus fills.

Amb el més gran afecte i l'agraïment de

Josep Pla

Mas Pla, després, 3 de desembre 1972,
 l'únic i vell amic Pascual.
 2. emic agraït els llibres i diàlegs
 de que te m'enviava d'altres.
 voldria que sapiguessis, que agraït
 es una de les meves grans satisfaccions
 de la meua vida, si t'he
 hagut escrit, al principi, d'haguer
 sigut pensat que es tractava d'una
 inoportunitat, com tant, se'n fa en
 aquest país. Quan tingués tot els
 volums, usaria, que en aquest
 tema de dedicació, hi ha despat la vida.
 Fa molts anys que ens coneixem i
 quan hi penso veig que tu has estat
 un dels amics que m'he donat
 meix bons consells. He un home
 molt més complicat i format del
 que la gent es pensa. M'has donat
 els consells, sempre ricent. Tu la teua
 vida hi ha una alteració de la meua
 forma sentada senyalat i del riure. Així
 ho tinc - potser - com una herència
 de l'antecorant secret, dels ulls tancats.
 I o també ho tinc ^{perquè} perquè
 que tinc una veua ^{que} que és i és
 que sap molt, com el meu mestre. Ho
 no ve res.
 Adieu, Pascual. Els meus millors
 records a la La Pascual i als
 teus fills.
 amb el meu gran afecte i l'a
 graïment de Jacpi Pla

A manera de cloenda

Malgrat les maneres particulars i diferenciades de comportar-se i de veure els detalls de les coses, i a desgrat dels parèntesis originats per les vicissituds històriques i les distàncies, Pla i Pascual van ser dos condeixebles fidels fins al final, que s'admiraven i es respectaven mútuament.

Si no haguéssim tingut accés als textos transcrits en aquest treball, n'hi hauria hagut prou amb el seguiment de l'obra de Pla per certificar la consideració professada al doctor Pascual i l'alegria que significava l'encontre dels dos personatges.

Pascual, per la seva banda, afeccionat a conversar, a llegir i escriure, se sentia endut per la màgia de l'escriptor, mestre en la narració del paisatge, i es commovia davant la fórmula de relacionar-se. En una carta del 29 de juliol de 1970, que no hem transcrit, hi ha un paràgraf significatiu que expressa l'arrel profunda de l'atracció: «Són boniques aquestes frases subjectives que sovinteges en els teus articles. Ja et vaig dir, dimecres passat, com vaig trobar molt emotives l'expressió del paisatge i de

l'amistat. Vertaderament, l'amistat és quelcom dolç, suau, saludable. L'amistat amb la gent que hom hi ha sovintejat les converses o que de lluny les ha enyorades, i tot en un marc comú, com és el marc de les nostres comarques».

Una amistat nascuda en el recinte de la Girona de pedra i segellada en els horitzons lluminosos del paisatge empordanès.

Josep Clara és historiador.

NOTES

1. J. PLA, Obra Completa, 16. Barcelona, Edicions Destino, 1970, pàg. 130-141. A continuació, Pla explica que «la manifestació epistolar del meu amic era acompanyada d'un paquet de cartes de Ferrater dirigides al doctor Pascual», de les quals va extreure noves notícies per a l'«homenot» dedicat al filòsof.
2. Josep Quintà i Alfaya (Figueres, 1913 - Palamós, 1986), corredor de comerç i assidu a les tertúlies de Pla, pare del periodista Alfons Quintà i Sadurní.
3. Per ampliar la visió de Pascual sobre l'Institut de Girona, cal llegir el seu treball, El professor don Manuel Cazurro i Ruiz i l'Institut de Girona del seu temps. Girona, Associació Arqueològica i Col·legi Universitari, 1976.